

Het gemeentehuis van Scherpenisse

Scherpenisse is een van de oudste delen van het eiland Tholen. Evenals Poortvliet, Schakerloo en Sint-Maartensdijk zal het in de 11 de of 12de eeuw zijn bedijkt. De oudste oorkonde, waarin Scherpenisse wordt genoemd, dateert van 1203. Er was toen al een geestelijke. In een oorkonde van 1285 is sprake van de Scarpenissedam waarmee ongetwijfeld het huidige dorp wordt bedoeld.

Het is niet waarschijnlijk dat het dorp voor 1594 een rechthuis heeft bezeten. Het bestuur en de rechtspraak zullen wel, zoals gebruikelijk was in kleine plaatsen, zijn uitgeoefend in een aparte kamer van een herberg.

In de dorpsrekening van 1591/92 kan men de eerste gegevens vinden over de bouw van een nieuw rechthuis. Een post in deze rekening handelt over de aankoop van grond. Later werd een woning aan de Hoge Markt aangekocht van de erven van Govaert Oekertszn. en afgebroken. De baljuw en ontvanger reisden in 1593 naar Delft, waar ze Maria van Nassau, een dochter van Willem van Oranje en Anna van Buren, als zaakwaarneemster van haar broer Philips Willem van Oranje, heer van Scherpenisse steun vroegen voor de bouw van het rechthuis. Zij schonk fl 1.000,- en stond toe dat de dorpsaccijns op wijn en bier werd verdubbeld. Het dorpsbestuur kreeg hierdoor de beschikking over extra middelen. Ook bespraken ze daar de bouwplannen met een timmerman en een metselaar.

Nog voor het eind van het jaar waren de bouwbestekken en tekeningen van de Delftse ambachtslieden Geert Joris en Reyer Pieterse gereed. De bouw bleek echter duurder dan was voorzien. Opnieuw werd de bieraccijns verhoogd, waarna de bouw werd aanbesteed. Het metselwerk werd aan Jan van Latom gegund. Cornelis Jacobs Smijtegeld uit Tholen was de laagste inschrijver voor het houtwerk. De plaatselijke smid Jacob Pierrs Priem leverde de muurankers en de flambouwhouders. De laatste betalingstermijn van de timmerman verviel op 1 oktober 1595. We kunnen hieruit opmaken dat het gebouw toen was voltooid.

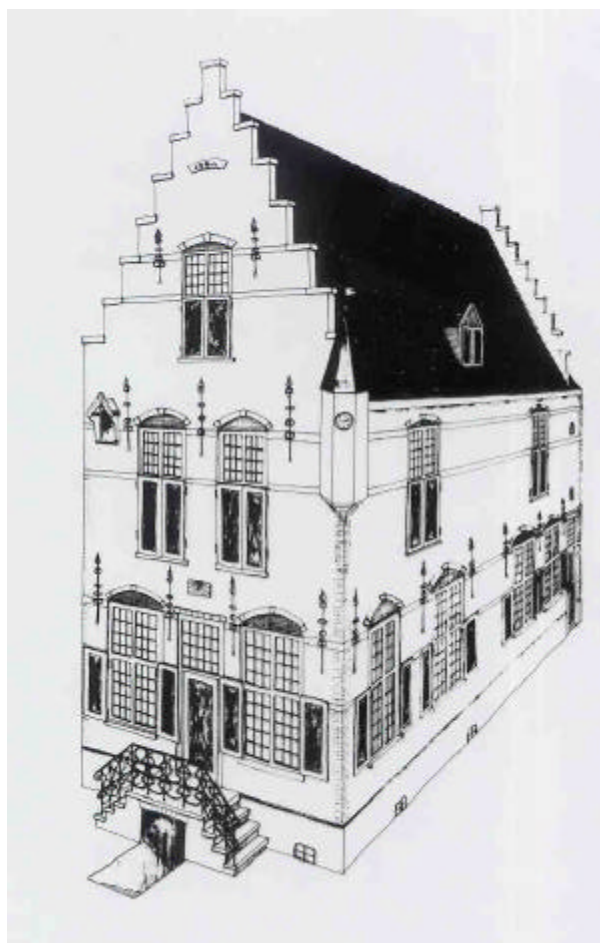
In de jaren daarna is het gebouw verfraaid. In 1599 werd een luidklokje in Middelburg gekocht en onder een houten luifeltje aan de voorgevel gehangen. Dit ongeveer 35 kg zware klokje is in 1943 door de bezetters gevorderd en verloren gegaan. In 1614 of 1615 is het rechthuis nog uitgebreid met een arkeltorentje vermoedelijk aan de zuidwestelijke hoek van het rechthuis met hierin een uurwerk.

De bouw en het onderhoud van het rechthuis, de veelvuldige calamiteiten aan de kade langs de Pluimpot en de overstroming van 30 januari 1645 brachten Scherpenisse aan de rand van een bankroet. De substituut schout werd in verband

met de vele schulden zelfs te 's-Gravenhage gegijzeld. Het Hof van Holland heeft toen een curator aangesteld die het rechthuis tijdens het eerste stadhouderloze tijdperk op 12 juni 1662 verkocht. Yeman de Waeyer, dijkgraaf en schepen van Scherpenisse, heeft zich toen over het gebouw ontfermd. Hij kocht het door achterstallig onderhoud vervallen rechthuis om te voorkomen dat de verkoop aan anderen zou leiden tot 'disrespect' van de Prins van Oranje. De Oranjes hebben hierna de koop overgenomen onder de voorwaarde dat het dorp het gebouw verder zou onderhouden.

De eerste helft van de 19de eeuw is economisch gezien een zeer slechte tijd. Het dorp had nauwelijks middelen om de allernoodzakelijkste herstellingen uit te voeren. Hoe dringend herstel van het gemeentehuis nodig was, blijkt uit het instorten van het keldergewelf met een deel van de vloer van de bovenliggende zaal in 1842. De restanten zijn toen opgeruimd waarna de kelder is gevuld met grond uit de spuiikom.

De bestuurders vonden het gemeentehuis in die jaren te groot en ongerieflijk. De ruimte op de begane grond is toen door een stenen muur in



Het gemeentehuis voor de verbouwing van 1847, reconstructietekening

tweeën gedeeld. De ingang is toen uit het midden naar de linkerzijde van de voorgevel verplaatst.

De toestand van het gebouw bleef echter zorgwekkend. Vermoedelijk door het gewicht van het dak waren de hoge muren sterk uitgeweken, zoals dat nu nog is te zien aan de resterende zijgevels.

Er werden plannen tot herstel van het gebouw gemaakt, die in verband met de slechte tijden niet konden worden uitgevoerd. Eerst moest de bevolking worden geholpen die zwaar te lijden had van het mislukken van de aardappel- en roggeoogsten van 1845 en 1846. De gemeente moest toen leningen sluiten voor het aankopen van voedsel. Op een bevolking van 1175 zielen waren er in de winter van 1845/1846 433 aangewezen op deze hulp.

In 1846 kwam de burgemeester met een nieuw verbouwingsplan waarvan de kosten werden begroot op 331 gulden. Dit plan hield in dat de verbouwing voor een deel werd gefinancierd met de opbrengst van het vrijkomende sloopmateriaal. Het jaar daarop zijn de het bovenste delen van het gemeentehuis en de traptoren afgebroken, waarna het verlaagde gebouw onder de vermaakte oude kap is gebracht. Op de plaats van het traptorentje kwam het brandspuithuis, waarin later twee gevangencellen werden gemaakt. De nieuwe trap kwam in het midden van het gemeentehuis. De op de verdieping gelegen

kamer van het Kloveniersgilde is toen door een houten schot in tweeën gedeeld.

Het dorpsuurwerk zou aanvankelijk worden verkocht. Vermoedelijk vond men dit toch een te grote verarming en heeft men alsnog een klokkentorentje op het dak geplaatst met daaronder het uurwerk. De voorste ramen aan de Spuidamstraat zijn in 1849 dichtgemetseld, waarschijnlijk om meer kastruimte te krijgen.

Kort voor de Tweede Wereldoorlog is het gemeentehuis opnieuw verbouwd. De binnenmuren werden afgebroken, waarna de begane grond op een andere wijze werd ingedeeld. Hierna verviel het gebouw snel. In 1958 erkende het college van burgemeester en wethouders dat het gemeentehuis een krot was. Men wilde een nieuw gebouw plaatsen. De plannen voor een gemeentelijke herindeling, eerst een samengaan van Scherpenisse en Sint-Maartensdijk en later van alle gemeenten op het eiland Tholen, doorkruisten dit echter.

Na de gemeentelijke herindeling van 1971 kwam het gebouw leeg te staan. Het zou tien jaar duren voordat het ernstig vervallen pand ingrijpend zou worden gerestaureerd. Tijdens deze restauratie heeft men de voordeur weer op de oorspronkelijke plaats in het midden van de gevel aangebracht en het in 1847 afgebroken traptorentje gedeeltelijk herbouwd en van een trap voorzien. In de zijgevel aan de Spuidamstraat zijn natuurstenen kruiskozijsen met glas in lood vensters aangebracht, zoals men ook aan het eind van de 16de eeuw had gedaan. Het raam in de andere zijgevel is echter dichtgemetseld. De ramen in de voorgevel behielden een 19de eeuws aanzien.

De restauratie kwam in 1982 gereed. Het voormalig gemeentehuis kreeg gedeeltelijk een nieuwe bestemming. De ruimte waar vroeger de raadsleden vergaderden, tevens de trouwzaal, is daarna als peuterzaal ingericht. De uitleenpost van de bibliotheek werd gevestigd in de voormalige secretarie. Beide instellingen hebben inmiddels het pand verlaten dat nu is verhuurd aan de uitbater van het naastgelegen hotel-restaurant de Gouden Leeuw. Het Cloveniersgilde, dat sinds de oprichting in 1594 in het gemeentehuis bijeenkomt, maakt echter nog steeds gebruik van de op de verdieping gelegen gildenkamer.

J.Z., 2003.

